

Spolek přátel ETF Association of Friends of the PTF

Černá 9, P.O. Box 529, CZ – 11555 Praha 1
Tel.: (420-2) 21988-211 FAX: (420-2) 21988-215
e-mail: spolek@etf.cuni.cz

Homosexualita, etika a církev (J. Halama Jr.)

Homosexualita, o které se ještě před zhruba dvěma generacemi v takzvaně slušné společnosti veřejně nemluvilo, se stala v dalších letech postupně tématem etickým, pastoračním a politickým. Chceme-li se zamyslet nad tímto problémem z hlediska křesťanské etiky, je užitečné vzít v úvahu celkovou společenskou situaci. Velkým tématem demokratických společností je ochrana menšin a jejich práva, tedy i ochrana a práva homosexuálně orientovaných bližních.

Budiž mi dovoleno říci hned na počátku, že mám ze současné společenské atmosféry, v níž se šermuje právy nalevo napravo, v čase i prostoru, spíš obavy. Zdá se mi, že obecný trend je rvát se o svá práva a hnát k odpovědnosti druhé - tedy vyloženě protikřesťanský. Nevím, kam nás tato vlna zanese, ale nelíbí se mi to. V souvislosti s debatou o homosexualitě přispívá celková atmosféra k ostré polarizaci stanovisek, jak ve společnosti, tak v církvích. Skoro by se dalo říci, homosexualita je dnes téma dost explozivní k rozdělení libovolné církve. Aktuálně proběhlo (a probíhá) několik velmi bouřlivých debat především v Německu.

Proč zrovna homosexualita zdvihá takové emoce? Jak se vlastně křesťané různých konfesí vyrovnávají se sexualitou? Pokusím se shrnout své úvahy v pěti bodech: 1. co víme o homosexualitě? 2. čím je teologicky lidská sexualita? 3. jak rozumím biblickým zmínkám o homosexuálním styku? 4. jak se k problému staví církve? 5. co z toho plyne pro náš vztah k homosexualitě?

1. Co víme o homosexualitě?

Homosexualita byla po věky považována v tzv. křesťanské společnosti za odpornou zvrácenost, tedy také právně zakázanou a trestně stíhanou. Trestnost homosexuality trvala mnohde až donedávna, v některých zemích snad ještě trvá.

S tím, jak lékařská věda objevovala nové a nové skutečnosti, se nejprve přesunulo hodnocení směrem, že homosexualita je nemoc, kterou je třeba léčit, zvláště psychicky. To ovšem postupně medicína vyvrátila, když zjišťuje, že dispozice k homosexualitě jsou evidentně vrozené (snad dokonce geneticky dané), že sexuální orientace není černá nebo bílá, ale existuje dlouhá škála možností, zřejmě nepřetržitá, od heterosexuality k homosexualitě. Existují lidé, kteří jsou homosexuálně orientovaní, ale žijí v manželství a mají děti. Adaptovali se na heterosexuální život, což je sice možné, ale ne pro všechny. Na druhé straně existují lidé, kteří života v manželství s osobou opačného pohlaví nejsou schopni vůbec a nedá se to nijak změnit.

Na utváření sexuální orientace mají hluboký vliv podmínky především v útlém dětství a v dospívání, ale u někoho je zřejmě dána předem a nezměnitelně. Proto byla také vyřazena z mezinárodní klasifikace nemocí. U nás to platí od r. 1994. A od r. 1990 u nás platí právně stejná pravidla pro homosexuální a heterosexuální chování (trestnost sexuálního styku).

Jaká je vlastně početnost homosexuálů, o tom jsou spory, statistiky, které tu nejsou obzvlášť přesné, uvádějí od 2 do 4% obyvatelstva, přičemž homosexuálních žen je méně než

Spolek přátel ETF Association of Friends of the PTF

Černá 9, P.O. Box 529, CZ – 11555 Praha 1
Tel.: (420-2) 21988-211 FAX: (420-2) 21988-215
e-mail: spolek@etf.cuni.cz

mužů. Dnešní sexuologie má některé poměrně spolehlivé metody, kterými se dá zjistit sexuální orientace a podle toho i možnost terapie. Hodně homosexuálně orientovaných lidí by chtělo být heterosexuální, ovšem jenom u některých je možné, aby se chovali heterosexuálně. Tím se však jejich orientace nezmění, ta zůstává a není předem jisté, jak se v budoucnu projeví.

Medicína přijala existenci homosexuálů jako fakt a snaží se jim pomáhat. Pokud je člověk jednoznačně homosexuálně orientován, jde o jí to, aby svou orientaci poznal a přijal. Aby se dotyčná osoba vyrovnala s tím, že je právě taková a naučila se s tím žít. Společensky je to zatím pořád velmi sporná věc, teprve v posledních letech se atmosféra začala měnit, ale homosexuálové mívají nadále problémy jak s příbuznými a známými, tak sami se sebou.

2. Čím je lidská sexualita v teologické perspektivě?

Uvažujeme-li o homosexualitě, jako jedné z forem sexuality, je dobré zamyslet se nad sexualitou obecně. Jak vnímáme, jako křesťané, funkci lidské sexuality? Co je smyslem této stránky lidské bytosti?

V jednom směru se biblické podání shoduje s biologií, když existenci člověka jako dvojpohlavní bytosti spojuje především s rozmnožováním (Gn 1,28 - ploďte se a množte se). Z biologického hlediska je sexualita nástrojem zachování druhu. Znamená to však, že se lidská sexualita v zásadě neliší od sexuality jiných živočichů? Nebo je naše sexualita ještě něčím jiným? V čem spočívají rozdíly? Nejnápadnější je, že člověk nemá říji, že je připraven a ochoten se pářit i tehdy, kdy to k rozmnožování nevede, biologicky viděno je to plýtvání energií. Toto konstatování může působit komicky, ale naznačuje to, že lidská sexualita není zřejmě pouze biologickou záležitostí.

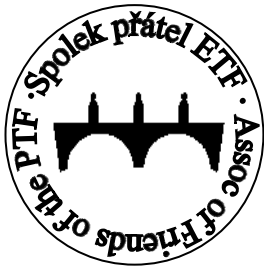
Proto je s psychologií a sociologií třeba hledat další rozměry, ptát se, jakou roli hraje sexualita v duševním životě člověka a ve vývoji lidského společenství, především rodiny. Jako teologové se pochopitelně budeme ptát i po tom, má-li lidská sexualita ještě hlubší, řekněme duchovní rozměr.

Užitečnou pomůckou může být pohled katolické morální teologie, která se systematickostí sobě vlastní definuje čtyři aspekty lidské sexuality:

- smyslové uspokojení - tedy individuální zážitek, biologicko-fyziologický;
- akt vzájemnosti - jedinečně intimní spojení partnerů, tedy personální prvek, kde pohlavní styk je součástí partnerského vztahu;
- plození - prvek sociální, k němuž patří odpovědné přijetí rodičovství;
- tajemství - prvek mystický, vyjadřující kosmický řád lásky (kde vzájemnost muže a ženy je odrazem vztahu Krista a církve).

Co vypovídají tato čtyři hlediska o lidské sexualitě obecně, případně o homosexualitě?

- Hledisko fyziologické, uspokojení pudové potřeby, fyzické stránky pohlavního aktu, nám k orientaci celkem nic neřekne. Homosexuální, heterosexuální, nebo třeba různé formy autosexuality, všechny vedou k vybití pudu, tedy k cíli. Chceme-li sem nějak dosadit mravní hledisko, připomeňme si, že člověk své fyziologické potřeby mnohostranně reguluje a více či méně ovládá, což nepochybně může a má činit i se svým sexuálním chováním.

Spolek přátel ETF Association of Friends of the PTF

Černá 9, P.O. Box 529, CZ – 11555 Praha 1
Tel.: (420-2) 21988-211 FAX: (420-2) 21988-215
e-mail: spolek@etf.cuni.cz

Pokusy zavrhnout či diskvalifikovat homosexualitu z hlediska fyziologického jsou spíše staršího data, pracují s kategoriemi jako přirozené a nepřirozené (což jsou kategorie velmi špatně uchopitelné) a stojí víc na předsudcích než na solidních argumentech.

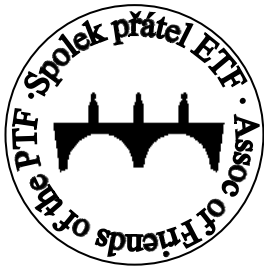
b. Zásadní důležitost pro lidskou sexualitu má hledisko druhé, hledisko vzájemnosti. Lidský pohlavní život má být, jak my teologové (a nejen my) tvrdíme, součástí trvalého partnerského soužití. Biologové mohou říci, a také to říkají, že se tento rys vyvinul následkem neuvěřitelně dlouhé doby, po kterou musí člověk pečovat o potomstvo a tedy je nutno, aby samec a samice zůstali mimořádně dlouho spolu. Ale nemusíme se spokojit s tím, co nám praví biologové. Teologicky je partnerství muže a ženy viděno jako vzájemné doplnění a sjednocení (učiním mu pomoc - Gn 2,18; stanou se jedním tělem - Gn 2,24). Tělesné spojení, pohlavní akt je zasazen do vztahu nejužší vzájemnosti. Člověk je uzpůsoben (stvořen) ke vzájemnosti, aby právě v setkávání s druhým, ve sjednocení s ním nacházel i sám sebe. V lidské sexualitě jde o sebeodevzdání i přijetí druhého, o vzájemné darování, o jedinečný, intimní vztah dvou bytostí.

Ani zde se nedá říci, že homosexuální vztah k takovéto kvalitě nemá předpoklady. Teoretikové (katoličtí, ale i někteří evangeličtí) praví, že homosexuální láska je jakousi fixací na vlastní pohlaví, tedy v posledu zase na sebe sama a ne plnohodnotným vztahem vzájemnosti. Odborníci (i křesťanští), kteří mají s homosexuálními partnerstvími dlouhodobou zkušenost, však potvrzují, že homosexuální vztah takovou kvalitu mít může.

c. Třetím aspektem je plození, vlastně původní biologická funkce sexuality. U člověka byla ovšem rozšířena a obohacena, skrze rodičovství dostala výrazný sociální rozměr. Pro katolickou nauku je tento moment stále zásadní, stejně důležitý jako vzájemnost (proto odpor k umělé antikoncepci, která tento aspekt z pohlavního aktu vylučuje). Sexuální styk musí být z jejího hlediska zásadně otevřen své plodivé funkci, jinak je neřádný. Z toho plyne, že homosexuální pohlavní styk nemůže být v žádném případě legitimní formou vyjádření sexuality.

Na protestantské straně nehraje hledisko plodnosti tak důležitou roli a tento argument tedy neplatí, alespoň ne jednoznačně. Určitě bychom si měli vážně klást otázku, zda lze beze škody plodnost ze sexuálního vztahu vědomě vyloučit, ale stejně zřetelné je, že sexuální vztah, kterému plodnost chybí, neztrácí proto oprávněnost.

d. Konečně zvláště pro katolickou církev platí, že lidská sexualita dostává ještě jiný rozměr, rozměr duchovní. Patří výlučně do manželství a dostává jakousi metafyzickou kvalitu. Vyjevuje se tu, právě i v pohlavním spojení, z něž vzejde nový život, tajemství bytí, tajemství jednoty (s tím souvisí nezrušitelnost manželství, které bylo dovršeno pohlavním stykem). Nebudu se pouštět do úvah, kudy do křesťanství vstoupila představa o sakrálnosti sexu. Skutečností je, že církev poznamenala ve větší či menší míře, v tradičním učení katolickém, ale leckdy i v protestantismu.

Spolek přátel ETF Association of Friends of the PTF

Černá 9, P.O. Box 529, CZ – 11555 Praha 1
Tel.: (420-2) 21988-211 FAX: (420-2) 21988-215
e-mail: spolek@etf.cuni.cz

Pokud přiznáme sexualitě tento duchovní rozměr, je každý styk mimo manželství smilstvem a perverzí, tedy o styku mezi osobami stejného pohlaví nemůže být ani řeči. Já jej v bibli nenacházím.

3. Jak rozumím bibli ve vztahu k homosexualitě

Otázka, jak se k homosexualitě máme postavit jako křesťané, souvisí také s tím, jak rozumíme biblickému svědectví. Tradiční, věkovitý výklad bible homosexualitu pokládá za hřích, zvrácenost, něco, co je bytostně nekřesťanské. Na čem se takový názor zakládá?

Ve Starém zákoně je několik míst, která buď přímo o homosexuálním chování mluví, nebo takový výklad umožňují:

Gn 19 - Sodoma. Toto místo je tradičně spojováno s pohlavní zvráceností, žádost sodomských mužů ukazuje dost pravděpodobně na sexuální násilí (ať je poznáme!). Není tu však důležité, o jaký konkrétní druh násilí mělo jít. Odsouzena není homosexualita, ale násilí k hostům! (stejně i Sd 19 - Gibeon) V samotné bibli, u proroků, je hřích Sodomy hodnocen jako pýcha, sobectví, modlářství (smilstvo). Teprve později, v pseudepigrafech a tradici, dostává sexuální obsah.

Když tedy vyloučíme zmíněné texty jako přinejmenším nejasné, jsou ve Starém zákoně dvě místa, obě v Lv, v tzv. "zákoně svatosti" (kap. 17-26), která zřetelně mluví o homosexuálním styku mužů:

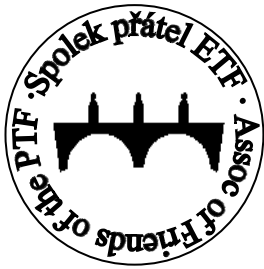
Lv 18,22 - *"Nebudeš obcovat s mužem jako s ženou. Je to ohavnost."*

Lv 20,13 - *"Kdyby muž spal s mužem jako s ženou, oba se dopustili ohavnosti; musejí zemřít, jejich krev padni na ně."*

Existuje rozšířený výklad, že zde jde především, ne-li výlučně o kultickou čistotu, tedy o předpisy mající náboženské pozadí. Zmíněné praktiky jsou praktiky pohanské, související s různými kulty nebo magickými obřady (co je neobvyklé, je mocnější). To bývá podpořeno zdůrazněním kontextu: je stejně zakázán pohlavní styk s příbuznými všeho druhu, vlastními i nevlastními, cizoložství a styk s dobytčaty, s odůvodněním, že *"tím vším se znečišťují pronárody"* (18,24). Jde tu tedy o pohanské sexuální praktiky.

Zastánce homosexuálních vztahů uzavře, že tu nejde o homosexualitu jako celkovou orientaci, natož o homosexuální lásku. Čili, Starý zákon nezakazuje homosexuální vztah. To je sice přesvědčivá argumentace, ale praktickým důsledkem kultického zákazu byla netolerance k jakékoliv formě homosexuality. Nepochybně pro starozákonního člověka byl homosexuální styk mužů (o ženách se nemluví) zavrženíhodný v každém případě. Což zdůrazňují konzervativní vykladači a fundamentalisté z toho udělají věčný Boží zákon.

V **Novém zákoně** je zmínek několik, nepochybně to souvisí se situací pozdní antiky a homosexuální módou v helénismu. Pavel v **Ř 1,26-27** (*"jejich ženy zaměnily přirozený styk za nepřirozený a stejně i muži zanechali přirozeného styku s ženami a vzplanuli žádostí jeden k druhému"*) argumentuje kategorií přirozenosti, pokládá tedy homosexuální chování za úmyslnou zvrácenost, něco, co si člověk volí. Na to míří základní námitka těch, kdo chtějí prokázat, že ani NZ nezavrhne homosexualitu jako takovou, ale jenom určité formy sexuálního chování.

Spolek přátel ETF Association of Friends of the PTF

Černá 9, P.O. Box 529, CZ – 11555 Praha 1
Tel.: (420-2) 21988-211 FAX: (420-2) 21988-215
e-mail: spolek@etf.cuni.cz

Jenom jednoslovné označení najdeme **1K 6,9-10** "*Ani smilníci, ani modláři, ani cizoložníci, ani nemravní (MALAKOI), ani zvrácení (ARSENOKOITAI), ani zloději, ani lakomci, opilci, utrhači, lupiči nebudou mít účast v Božím království*". Podobný seznam je i **1Tm 1,8-11** ("*...vrahy, smilníky, zvrhlíky (ARSENOKOITAI), únosce, lháře, křivopřísežníky...*"). Nejpravděpodobnější výklad je zřejmě ten, že Pavel tu odsuzuje rozšířenou pederastii, to, že starší a dobře postavení muži si vydržovali mladé a krásné chlapce.

Z novozákonních zmínek lze učinit zase dvojí závěr:

A. Odsouzení homosexuálních styků je zaměřeno proti takovému pohlavnímu životu, který je věcí uvážené volby, který je příklonem k tehdy módní homosexualitě. Přirozené homosexuální orientace a intimního osobního vztahu se netýká.

B. Nový zákon označuje homosexualitu za hříšnou perversi Božího stvoření, ano dokonce obecného přirozeného zákona (Ř 1), za jednání proti Božím zákonu (1 Tm 1) a za překážku vstupu do Božího království (1 K 6). Jakékoliv pokusy ospravedlnit ji jsou překrucováním Písma.

Čili máme-li se pokusit nějak shrnout, co z bible o homosexualitě vyčteme, můžeme myslím odpovědně říci:

Konkrétní výroky týkající se homosexuálního pohlavního styku jsou v bibli vždycky v kontextu různých zlých skutků, jako příklady toho, co patří k životnímu stylu pohanů. O homosexuální orientaci člověka nevyovídá bible nic, jenom o konkrétním chování.

Toto chování je chápáno jako svévolné, jako zvrácená chuť, kterou člověk koná buď magicky, nebo z rozmaru. Nepočítá se tu s trvalým spoužitím partnerů stejného pohlaví.

Je ovšem zřejmé, že biblický člověk má homosexuální jednání v ošklivosti a zřejmě to platilo pro každou formu homosexuality, což se vyvinulo jako praktický důsledek kultického zákazu.

Mám za to, že na základě bible nemůžeme homosexuální chování jako takové ani zavrhnout, ani obhájit. To ostatně platí stejně o spoustě dalších životních problémů. Zůstává tu otevřený prostor, ve kterém je nutno hledat odpovědné řešení.

4. Jak se k problému staví církev?

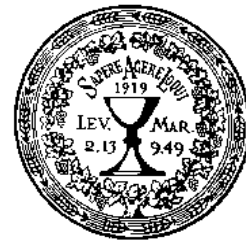
Vztah církve k homosexuálním lidem je složitý. Ještě poměrně nedávno byla homosexualita pokládána za jakousi osobní zvrácenost, za projev zkaženosti a hříchu dotyčné osoby.

Podíváme-li se na starší postoje některých evangelických teologů, K. Barth v Dogmatice homosexuály odmítl (III/4). Homosexualita je mu projevem porušeného lidství, důsledkem hříchu. Základem lidství je spolubytí muže a ženy a nikdy jinak. Podobně se vyjádřil i H. Thielicke - je třeba vést člověka k sublimaci homosexuálního pudu. Wolfgang Trillhaas (1961) praví, že homosexuály nesmíme diskriminovat, je třeba umožnit jim život podle jejich založení, dobře přitom však musíme zvažovat nebezpečí a pokušení. Určitá povolání - učitelské či pastýřské, by se jim neměla dovolovat. Tedy nediskriminovat, ale diskriminovat.

Spolek přátel ETF Association of Friends of the PTF

Černá 9, P.O. Box 529, CZ – 11555 Praha 1
Tel.: (420-2) 21988-211 FAX: (420-2) 21988-215
e-mail: spolek@etf.cuni.cz

Katolické učení, jak jsme zmínili dříve, nemůže homosexualitu zrovnoprávnit pro nepřítomnost plodivého aspektu, i kvůli určité "posvátnosti" sexuálního styku. Z toho plyne velká zdrženlivost v teorii: *"homosexuální osoby jsou povolány k čistotě"* (Persona humana, 1975). Katolické doporučení homosexuálům je, pohlavně nežít. Praxe je ovšem složitější a praktické pastorační přístupy užívají různé možnosti výjimek a volnějších výkladů.

Když sledujeme vývoj církevních přístupů zvláště k etickým otázkám v oblasti sexuality (antikoncepce, potrat, homosexualita), zdá se, že protestanti stáli kolem roku 1960 prakticky asi na těch pozicích, které zastává katolická církev dnes. Dnešní protestanti jsou mnohem otevřenější, možná ale také mnohem zmatenější.

Dá se říci, že sama homosexuální orientace dnes není v církvi odsuzována, většinou se setkáme s důrazem na potřebu přijetí osob s odlišnou sexuální orientací. Poměrně otevřeně se dnes také hovoří o ordinaci homosexuálů, ovšem častěji se od ní církve distancují, než by ji schvalovaly. Pokládám za dobré znamení, že již není tabu.

Ještě palčivější otázkou je uznání homosexuálního partnerství. V některých společnostech je uznáno politicky a logicky si činí nárok na uznání i církevní. Někde se praktikuje církevní požehnání homosexuálním partnerům, jinde je to vnímáno jako zkáza církve. Celkově je dnes v církvích obecně přijata skutečnost, že mezi námi žijí homosexuální osoby a mají právo na to, být samy sebou. V otázce, zda to zahrnuje i pohlavní život, se však stanoviska rozcházejí. Na katolické a evangelikální straně je obvyklým postojem vést homosexuální osoby k pohlavní abstinenci, praktikovaný homosexuální styk je pro ně nepřipustný.

5. Co z toho plyne pro náš vztah k homosexualitě?

Chceme-li si odpovědět na otázku, co s homosexualitou, musíme se nejprve zeptat: Je homosexualita proti Božímu záměru s člověkem, je deformací stvoření? A máme problém.

Prohlásíme-li, že dvojpohlavnost a vztah muže se ženou je jediným pravým určením člověka, musíme se vyrovnat s námitkou: Jestliže je ideálem heterosexuality, proč máme tolik důrazů na panictví v bibli? Proč je tu Zj 14,4 (neporušili svou čistotu se ženami) a proč Ježíšova slova Mk 12,25 (nežení se ani nevdávají, ale jsou jako nebeští andělé)? Co znamená Pavlův důraz na jinakost vzkříšení (1K 15,44 přirozené a duchovní tělo)? Pro mne z toho vyplývá, že lidská sexualita nemá eschatologickou hodnotu. ☐e má funkci a význam jenom v tomto pozemském životě. Připomeňme si, že andělé jsou v církevní tradici bytosti bezpohlavní.

Jak jsme řekli dříve, homosexuální partnerství je defektní z hlediska plození. Což se dá interpretovat tak, že mu cosi schází, že je o něco důležitého ochuzeno, a že tedy homosexualita je svým způsobem méněcenná sexualita. A já se k tomuto názoru kloním. Je-li však takováto sexualita prostředkem vyjádření vzájemné lásky, zdá se mi přesto oprávněné ji užívat.

Osobně manželství vnímám jako vzácný dar, vztah k milované ženě se mi jeví jako vrchol vši krásy stvoření. To ovšem nepochybně způsobuje skutečnost, že nemohu život vidět

Spolek přátel ETF Association of Friends of the PTF

Černá 9, P.O. Box 529, CZ – 11555 Praha 1
Tel.: (420-2) 21988-211 FAX: (420-2) 21988-215
e-mail: spolek@etf.cuni.cz

z perspektivy homosexuální. Tito lidé vnímají svět jinak, vidí a prožívají svoje tělo jinak než já, a já si myslím, že jsou o určité věci ochuzeni.

Jestli jde v sexualitě především o nejhlubší vzájemnost, o fyzický projev lásky k druhému člověku, a já jsem přesvědčen, že ano, nemůžeme homosexuálnímu vztahu upřít oprávněnost. To neznamena, že je totéž jako manželství a že na něj musí platit rodinné právo, ale svá práva by mít měl, a to ve společnosti i v církvi.

Otázka, jestli ordinovat homosexuály, je špatně postavena. To se odedávna děje. V žádném ordinacním slibu nebyla zjišťována sexuální orientace a ukazuje se, že slušné procento duchovních má určité homosexuální sklony. V celibátu je to samozřejmě častější. Nepochybně už celé generace homosexuálních kazatelů pozhnaně pracovaly na různých místech. Jenom to pečlivě tajili. Čili otázka by měla znít, jestli lze ordinovat někoho, kdo žije v homosexuálním svazku, nebo zda ordinovaná osoba do takového svazku vstoupit smí. Nejsem zásadně proti tomu. Na sexuální chování člověka bychom měli mít jeden metr, ne dva. Je-li někdo homosexuální a potká partnera, s nímž chce žít a milovat se, necítím se oprávněn mu to zakázat. K tomu, abychom měli morální právo takový vztah zakázat, bychom museli prohlásit, že nejde o lásku v pravém slova smyslu, ale jenom o hříšnou touhu. Což často nedovedeme rozpoznat ani u heterosexuálních manželství. Odvážím se říci, že věrný homosexuál mi připadá přijatelnější než promiskuitní heterosexuál.

Osobně jsem učinil zkušenost, že čím více se nad tímto problémem zamýšlím, tím víc zjišťuji, jak mnoho z mého postoje je předsudek, jakási zakořeněná nechut', odmítnutí předem, které si teprve potom hledá důvody. Ale stejné nebezpečí vnímám i z druhé strany. Někde se projevuje tendence nejprve prohlásit homosexualitu za normální a potom to dodatečně zdůvodňovat. Jedno i druhé je způsob, jak se rozdělit na nepřátelské tábory a vést zbytečné boje.

Proto bych chtěl znovu zdůraznit, že sexualita není něco, s čím by stála či padala církev. V církvi nejde o sexualitu, ale o obecnství víry, které navzdory našim předsudkům vytváří Duch Boží.